

EL DEBAT DINS L'INDEPENDENTISME

Una esmena a la totalitat

Maria Vila

Imatge del vídeo "Ara comença el mambo!", on la CUP donava per acabat el 'procés'. En el vídeo, publicat el 8 de setembre de 2017, els cupaires acaben amb el 'procés' empenyent la furgoneta que el simbolitza per un penya-segat. Il·lustració: César Cromit

La tardor del 2017 i tot el que ha vingut després es fan difícil d'analitzar si no es parteix d'una premissa bàsica: els partits que actualment governen a Catalunya no saben com fer la independència perquè mai no han cregut del tot que la independència fos possible. No és que no la vulguin, és que els sembla massa difícil. El seguit de despropòsits que es van desencadenar després de l'1 d'octubre —i en els quals entraré al llarg d'aquest article— també tenen a veure amb això i caldria deslligar-ho de les acusacions de “traïdors” i “hiperventilats” que sovint s'han etzibat creuadament per evitar anar al cor del problema.

Al mateix temps, però, aquests mateixos partits necessiten la idea de la independència per guanyar eleccions. Això funcionava sense gaires inconvenients abans de l'1 d'octubre, en què efectivament hi va haver l'oportunitat de culminar una aspiració suposadament compartida —o almenys intentar-ho. Després de l'1 d'octubre ha calgut activar altres armes electorals, relacionades amb la repressió, que estan funcionant amb prou èxit. Ara bé, el camí que han triat els partits que actualment governen la Generalitat no es pot transitar sense una degradació de les institucions i un buidatge de les paraules que seran molt difícils de revertir i que el procés, tal com es va concebre, ja presagiava des del principi. L'1 d'octubre va ser, en aquest sentit, un punt de no retorn.

Els partits que governen a Catalunya no saben com fer la independència perquè mai no han cregut del tot que la independència fos possible

En aquest article intentaré analitzar tot això, començant per la tardor de 2017 i els subterfugis diversos que s'han fet circular amb posterioritat, per a descriure aquella victòria convertida en fracàs. També parlaré de les seqüeles que ha deixat aquella tardor i de com crec que els partits que ens hi van dur pretenen —al meu entendre, erròniament— encarar el futur. Finalment faré una breu pinzellada d'allò que crec que li falta a l'independentisme, que és bàsicament capgirar el marc i fer-se a si mateix una esmena a la totalitat.

La tardor de 2017

Amb el relat del 9N esgotat i després de prometre la independència en 18 mesos en unes eleccions plebiscitàries amb llista conjunta, el govern Puigdemont/Junqueras comença a caminar amb la necessitat de fer un salt en la història del procés i seguir alimentant la roda. La proposta d'una petita part de l'independentisme de celebrar un referèndum oficial i vinculant és doncs abraçada amb poc convenciment, però poc a poc anirà prenent forma en l'imaginari de la gent i en l'opinió pública. Poc es podien pensar els promotors d'aquell manifest del juliol del 2016 que la seva idea acabaria rebregada pels qui l'havien de dur a terme, exactament com acaben totes les idees que són universals quan passen per la política catalana: masegades fins que gairebé ja no volen dir res.

Però el referèndum era —i és— l'instrument democràtic més net i clar per a exercir el dret a l'autodeterminació. Per primera vegada des que va començar el procés, es posava damunt la taula quelcom homologable a la resta del món. Semblava que per sempre més podien bandejar-se del debat públic aquells eufemismes buits que el procés havia erigit, com “dret a decidir” o “procés participatiu”. El referèndum és conegut arreu i més o menys tothom l'entén de la mateixa manera: una pregunta binària, de sí o no, i un resultat que té conseqüències i que s'ha d'aplicar.

Aviat es va veure que aquella idea tan noble corria el risc d'acabar feta miques, però la gent empenyia mentre els dos partits del govern es miraven de reüll, a veure qui podia penjar primer la llufa a l'altre abans del dia en qüestió (això si el govern espanyol no hi feia alguna cosa abans, és clar). La cadena d'esdeveniments d'aquell mes de setembre de 2017 és per tothom coneguda i no cal que entrem en detalls, però sí que convé recordar que tots dos partits de govern es van comprometre a aplicar el resultat del referèndum d'acord amb les lleis del referèndum i de transitorietat aprovades al parlament, i tal com els líders de tots dos espais polítics no van parar de repetir durant les setmanes prèvies cada cop que se'ls preguntava sobre l'endemà.

La mateixa nit del referèndum, però, el govern no només va evitar parlar de l'aplicació dels

resultats, sinó que ni tan sols va donar les xifres de participació malgrat que, suposadament, les dades havien estat introduïdes al sistema abans que algunes urnes fossin robades per la Guàrdia Civil i uns quants col·legis fossin clausurats per ordres dels Mossos d'Esquadra. Es confirmava així la sospita que el Govern pretenia contravenir les lleis aprovades pel parlament (sospita que, d'altra banda, havia anat creixent amb el cessament de la Sindicatura Electoral per part del govern unes setmanes abans, o amb la campanya de l'ANC per fer una mobilització davant dels col·legis sense arribar a votar, per posar només dos exemples). El govern no tenia res a punt. Ningú no havia pensat en l'endemà, tal com han admès recentment Oriol Junqueras i Marta Rovira. La repressió va ajudar a tapar aquesta constatació, i el debat públic va quedar eclipsat per les imatges de la violència policial que tot l'independentisme amb representació parlamentària va fer circular com si no hi hagués res més. L'objecte del referèndum es va esvaïr de cop i volta. Els partits del govern —i en menor mesura la CUP, que hi va donar suport extern en tot moment— havien convocat el referèndum concebant-lo com una mera mobilització.

Els partits del govern i, en menor mesura, la CUP, havien convocat el referèndum concebant-lo com una mera mobilització

Alguns han dit que aquesta és una lectura infantil que no té en compte factors importants com la força repressiva de l'estat que vam descobrir aquells dies, la polarització de la societat catalana en relació a la independència o la manca de suports a nivell internacional. Des del meu punt de vista, i deixant de banda el fet que els partits mai no van tenir la intenció d'aplicar els resultats del referèndum, són elements que no van ser determinants i que han estat brandats amb poc rigor i, en molts casos, deshonestament.

Els subterfugis

Les anàlisis posteriors a l'1 d'octubre de 2017 sovint han estat, com deia, intents de defugir les responsabilitats polítiques del despropòsit:

En primer lloc, la violència policial que vam veure aquell dia fou de baixa intensitat, tenint en compte que ningú hi va perdre la vida i que els cossos de seguretat espanyols van desaparèixer a partir del migdia. Aquell va ser, segurament, el màxim grau de violència que l'estat espanyol podia assumir en una situació com aquella. Per altra banda, afirmar que l'actuació policial impedia que s'apliqués el resultat és una manera de legitimar la violència i llançar el missatge que, davant de qualsevol acció política, n'hi haurà prou amb enviar uns quants agents antidisturbis per desactivar-la.

En segon lloc, l'exigència de majories més àmplies pot funcionar als partits per guanyar temps, però parteix d'un plantejament viciat en termes democràtics que mai no ens han explicat prou, i és que consideren que hi ha projectes polítics que requereixen una majoria amplíssima i d'altres que poden imposar-se en minoria. Puc arribar a entendre l'argument de fons, que és que per a trencar l'*statu quo* cal més força que per mantenir-lo. Però el

missatge és perillós, perquè pot valdre per a tot, i fer fútils i absurds tots els plantejaments polítics que es plantegin en termes democràtics. A més, una part important de la capacitat de consolidar aquesta majoria dependrà del grau de mobilització.

La violència policial de l'1-O fou de baixa intensitat, tenint en compte que ningú va perdre la vida i que els cossos de seguretat espanyols van desaparèixer a partir del migdia

Un tema que tampoc no aborden els qui defensen aquests arguments és que, fins a un cert punt, són contradictoris entre ells —o, si més no, no poden ser complementaris. Si un dels problemes per a materialitzar la independència és l'ofensiva violenta de l'estat, no cal dir que aquest suposat impediment no desapareixerà pel simple fet que l'independentisme assoleixi majories molt superiors al 50% + 1.

Menció a banda mereixen la manca de reconeixements internacionals, del tot comprensibles si tenim en compte que és difícil que algú atorgui unes facultats determinades a qui diu no se'n considera mereixedor.

Les seqüeles

Certament, no sabem què hauria passat si el Govern s'hagués mantingut lleial al Parlament i hagués aplicat el resultat dins dels dos dies següents a la proclamació dels resultats tal com establia la llei. Tenint en compte com es va desenvolupar la votació, però, es fa difícil pensar que la situació hagués desembocat en un conflicte violent al carrer. Cal tenir present, a més, que l'endemà de l'1 d'octubre la posició de força de l'independentisme era enorme, mentre que bona part de l'unionisme s'amagava avergonyit sota la taula. Fins i tot si entenem que la intenció real del Govern no era en cap cas declarar la independència sinó forçar l'estat a acordar un referèndum, el marge de maniobra per a fer un pas més en la pressió era gran.

Al meu entendre, aquest va ser un element —la pròpia força— que els líders polítics tampoc no van saber calibrar. Segurament perquè desconeixien tenir-la, sobrepassats pel carrer i la pressió que exercia una societat civil organitzada al marge de les entitats que creien controlar.

Aquest punt és important, perquè des d'aleshores, i en situacions molt més innòcues, l'independentisme ha estat incapaç de fer valdre les seves conviccions i s'ha anat desproveint de totes les eines que el situaven en una posició de força o que constituïen mesures de pressió davant de l'estat. Tant és així que l'estat s'ha pogut permetre, fins i tot, decidir qui pot ser President de la Generalitat autonòmica i qui no, mentre ciutadans sense cap responsabilitat política són perseguits penalment i, en alguns casos, empresonats. Sense uns mínims de fermesa, la repressió ha anat trobant el terreny abonat per proliferar.

Un exemple molt clar d'això és la investidura triplement fallida del President de la Generalitat. En lloc d'anar provant investidures fins a trobar el candidat que no suposava cap problema a l'estat, el Parlament podria haver-se plantat amb la seva primera opció i fer-se fort en aquesta posició. Els desavantatges de tenir les institucions bloquejades un temps més haurien estat mínims, mentre l'estructura administrativa seguís funcionant. Altra cosa ben diferent són els càrrecs que pengen d'aquestes institucions, que són molts, i estaven cessats des de l'aplicació de l'article 155 de la Constitució espanyola. Aquí rau bona part de la política catalana.

L'independentisme ha estat incapaç de fer valdre les seves conviccions i s'ha anat desproveint de totes les eines que el situaven en una posició de força o que constituïen mesures de pressió davant de l'estat

Aquesta manca de fermesa que es desprèn dels fets contrasta amb la retòrica de resistència i del "no ho permetrem" que impera en els discursos tant dels partits del govern com de la CUP. La distància entre el que es diu i el que es fa ha acabat buidant les paraules de significat. Quan el llenguatge es perverteix d'aquesta manera i el que es diu no té cap valor perquè no es trasllada en res palpable, la política i la vida pública es degraden i la democràcia s'afebleix. Aquest és, des del meu punt de vista, el pitjor dels llegats del procés, perquè és el més profund.

Per tenir èxit, l'independentisme ha de retornar a les paraules el seu valor, alliberar-se del xantatge emocional del qual s'ha servit gràcies i per culpa de la repressió i fugir de les excuses i les trampes que només estan pensades per guanyar eleccions i fer tombs al voltant del concepte "independència" sense abordar com fer-la. Dir la veritat és un bon començament. Fa feredat recuperar discursos i declaracions públiques i comprovar que, amb tot, el que s'ha acabat fent és exactament el contrari del que es predicava.

Les noves pastanagues

El proper 14 de febrer, l'independentisme serà cridat novament a les urnes per a escollir els diputats de la XIII legislatura després de la inhabilitació de Quim Torra, que va accedir a la presidència de la Generalitat dient que faria la independència malgrat ser la quarta opció del Parlament. Perquè les condicions que van dur a Quim Torra a acceptar la presidència són les mateixes que l'han inhabilitat: l'acceptació que l'estat interfereixi en tot.

Esgotada la repressió com a arma electoral, i amb la idea de complementar el vot de simple adhesió identitària ("o nosaltres o ells"), Junts, ERC i la CUP estan obligats a trobar altres maneres d'allargar el procés. Uns brandaran la "unitat" que no vol dir res i els altres diran que van a ampliar les bases als marges: totes dues estratègies són eslògans buits pel que fa

a l'independentisme.

Sumada a les anteriors, recentment ha començat a circular la idea de “la majoria en vots” com a nova pastanaga per mobilitzar el vot independentista, que en les darreres conteses electorals ha anat a votar amb objectius ben diversos però tots igual de fútils des del punt de vista estrictament polític. Els programes electorals tenen menys importància que mai: l'única cosa que compta és aconseguir diputats perquè la ultradreta no tingui representació, perquè els altres no guanyin, o perquè “no ens rendim”, o perquè som bones persones. L'estratègia “independentista” —és a dir, per a aconseguir la independència— no s'explica mai. Segurament perquè no existeix.

En el moment que escric aquestes línies la configuració exacta de les campanyes electorals de cada un dels partits encara queda lluny, però és improbable que la irrupció de nous actors, si es produeix, faci canviar estratègies en el curt termini. Tanmateix, és possible que l'1 d'octubre de 2017 es torni a posar damunt la taula: és l'1 d'octubre un mandat vàlid per a declarar la independència?

Ara ha començat a circular la idea de ‘la majoria en vots’ com a nova pastanaga per mobilitzar el vot, però l'estratègia “independentista”, és a dir, per a aconseguir la independència, no s'explica mai, segurament perquè no existeix

Més amunt he explicat els perills de banalitzar aquell referèndum. Després de 3 anys, en què ha existit en la ment dels líders polítics només com un record bonic i alhora infaust, teixir una línia de continuïtat és possible només si nous actors, que no es podran trobar en els partits actuals, el reivindiquen amb la intenció de declarar la independència en cas d'obtenir una majoria d'escons. No passarà, perquè els partits actuals no el reivindicaran en aquest sentit i no hi haurà majories alternatives que l'abanderin, però el naixement de nous actors pot sacsejar la política catalana i posar tot l'espectre polític davant del mirall de les seves contradiccions, obligant-lo a qüestionar tots i cada un dels seus plantejaments i abordar les preguntes incòmodes. Si el que s'ha fet fins ara ha estat ineficient, perquè l'acció política s'ha de jutjar pels resultats que genera i no per les intencions de qui la du a terme, fer foc nou és un bon punt de partida.

Capgirar el marc

Amb la mera aparició de nous actors no n'hi haurà prou, és cert. A Catalunya, els debats públics estan tan de cap per avall que crear les condicions per materialitzar la independència és molt més difícil que tornar a començar.

Admetem-ho: si no hi ha un canvi radical de paradigma, els partits que ens van dur a l'1 d'octubre s'hauran carregat la independència, com a mínim, per un parell de generacions.

Les institucions estan més afeblides que mai, el llenguatge s'ha pervertit fins a la insignificança, la distància entre el que es diu i el que es fa és enorme, i les estructures de partit funcionen i s'alimenten per pura inèrcia perquè no hi ha projectes de cap tipus. La pandèmia ha posat de manifest -encara més- que la Generalitat és una gestoria sense lideratge polític i que tot s'aguanta d'un fil. Tristament, les mentides en què els partits del govern han sustentat el procés han deixat un buit tan gran que cal tornar a omplir les paraules de significat i capgirar el marc de tot el que s'ha construït sobre el que no es diu i les lleialtats viciades.

Quan dèiem que l'1 d'octubre marcava un punt de no retorn ens referíem precisament a això: era impossible fer marxa enrere perquè l'autonomia, tal com l'haviem coneguda, ja no existiria mai més. Costa de creure que els partits que ens hi van dur no en fossin conscients i decidissin jugar amb una cosa tan noble com un referèndum d'autodeterminació, però és així. Si no anaven seriosament no eren només ells que en sortien mal parats: eren les minses institucions autonòmiques, era el gruix de la gent a qui es deixava a mercè de la repressió, era el sot que trigarà anys a desaparèixer. Si no pensaven anar a totes, hauria estat millor per a la credibilitat de l'independentisme no intentar-ho.

L'independentisme necessita una nova estètica, un discurs modern sobre les coses que passen al món, deixar de ser un moviment de losers que victimitza i afebleix amb l'objectiu de blindar-se de la crítica i practicar la política de la terra cremada. Un projecte polític que es vol realment guanyador, a més, no pot projectar la superioritat moral de nosaltres som els bons i hem patit molt i els altres són males persones que no ens entenen però estem disposats a evangelitzar-los perquè pobres no en saben prou. Així potser s'amplia la base de determinats partits, però dubto que s'ampliï la base de la independència, entesa com la creació de les condicions socialment necessàries perquè es pugui materialitzar. Dit d'una altra manera: els discursos infantils infantilitzen, alienen i no enforteixen la societat per a cap repte.

L'independentisme ha d'apostar per un aprofundiment democràtic que vagi a l'arrel dels problemes i canviï les preguntes, i ha de fer una esmena a la totalitat al procés per fer-se responsable de les seves conviccions

Per tenir credibilitat, l'independentisme ha d'apostar per un aprofundiment democràtic que vagi a l'arrel dels problemes i canviï les preguntes. És guanyant credibilitat que creixen els projectes, no mercadejant amb la llàstima i les mentides. Cal retornar el valor a les paraules i al vot, i que votar una opció i no una altra tingui conseqüències.

En definitiva, l'independentisme ha de fer una esmena a la totalitat al procés i fer-se responsable de les seves conviccions, amb l'objectiu de créixer pels seus propis mèrits i no per l'actitud de l'estat. La veritat és un valor en si mateix, i cap moviment polític ha triomfat des del lament, ni amb discursos que afebleixen els seus partidaris, ni cultivant

totes les espècies de pastanagues possibles. L'independentisme no en serà cap excepció.

Maria Vila

Maria Vila és advocada i professora associada a la Universitat de Barcelona. Llicenciada en Dret a la Universitat Pompeu Fabra, a més d'exercir també és una personalitat activista del món jurídic català. Va ser una de les fundadores de l'associació Drets, que va néixer per "frenar la 'catalanofòbia' des de les xarxes socials i tribunes d'opinió amb seu a Madrid" i que en l'actualitat denuncia que "l'empresonament dels polítics catalans respon a un ús ideològic del Dret". També forma part de la consultoria Besllum, un equip d'advocats especialitzat en transparència i participació. Col·labora habitualment en mitjans com el 3/24, TVE i RAC1, i és articulista a Nació Digital.